# OVER BETOVERENDE TAXICHAUFFEURS EN WINSTMAXIMALISERENDE MONIKKEN

## ENKELE OPMERKINGEN BIJ 'HEDEN EN VERLEDEN IN DE MODERNE ECONOMISCHE GESCHIEDENIS' DOOR PAUL VAN STUIJVENBERG

*J.W. DRUKKER*

---

**P. van Stuijvenberg,** *Heden en Verleden in de Moderne Economische Geschiedenis,* **(proefschrift) Groningen, 1983.**

---

Carlos Castaneda is een antropoloog die in de nadagen van 'the age of Aquarius' (dat is dus vlak voor de oliecrisis, voor de niet-rokers) een niet onaanzienlijk vermogen bijeengaarde door zo'n stuk of wat Penquins op te vullen met uitzonderlijk knotsikale verhandelingen over zijn vermeende stages bij Indiaanse tovenaars en kruidenvrouwtjes die nog als meisje voor dag en nacht bij Quetzequatl gediend hadden voor ze in het huwelijk traden met een ondergeschoven kind van Popokatepetl.

Prachtige boeken dus, mits men alle lichaamsopeningen volstopt met mescalinepillen voor men de tekst savoureert[1]. Toch heeft deze fantast ons ondanks alle rimram nog met een verrassend vervelende vraag opgezadeld.

Stel, zo gaat de redenering, dat een Indiaanse antropoloog, opgeleid aan een denkbeeldige universiteit in de Andes die haar docenten en studenten recruteert uit de volstrekt geïsoleerd levende Indiaanse bevolking in haar directe omgeving, onderzoek doet naar de leefgewoonten van die merkwaardige stam die al een paar honderd jaar het gebied bevolkt dat als New York op de kaart vermeld wordt. De eerste (en belangrijkste ! ) vraag die hij aan een New Yorkse taxichauffeur stelt, zou uiteraard luiden: 'Heer taxichauffeur! Zeg mij hoe vaak U in Uw leven betoverd bent en door wie en op welke wijze U de betovering hebt weten af te weren'. Een zekere scepsis omtrent de zinnigheid van de dialoog die zich daarna ontwikkelt lijkt op zijn plaats. Het vervelende van dit voorbeeld is natuurlijk dat het omgekeerde ook geldt (westerse antropoloog tot lamahoeder: 'Heer lamahoeder! Vertel mij Uw oedipale inhibities.')

Over deze netelige kwestie gaat Paul van Stuijvenberg's proefschrift *Heden en Verleden in de Moderne Economische Geschiedenis*[2]. In dit boek wordt een zelfde type vraag namelijk toegesneden op de economische geschiedenis, zodat zij hergeformuleerd luidt: heeft het zin om theorema's en concepten,,ontleend aan de moderne economische theorie, te gebruiken om historische processen te verklaren die zich afspelen in een tijdvak, waarin men uiteraard geen notie had van deze concepten en waarin men er wellicht waarden op nahield, die (op zijn best) niets uitstaande heb-

ben met de onze of die (op zijn slechts en, helaas, waarschijnlijk in de meeste gevallen) daar diametraal aan tegengesteld zijn.

Wij zijn geneigd te denken dat onze moderne economische concepten als analytische instrumenten een meer dan momentane betekenis hebben en dat zij bovendien niet of nauwelijks ontsproten zijn aan ons eigen waardenstelsel. Dat idee wordt door Van Stuijvenberg fel geattaqueerd en als een illusie van de hand gewezen. Hij doet dat door een begrippenpaar ('etic' en 'emic') aan de culturele antropologie te ontlenen en door met dit begrippenapparaat in de hand een zestal economisch-historische studies te onderwerpen aan de vraag tot in hoeverre zij vanuit een 'etic' dan wel vanuit een 'emic' standpunt geschreven zijn. 'Etic' betekent dan zoiets als 'van buitenaf', geschrevenvanuit de '....theoretische concepties, waarden en vooroordelen...'[3] van de onderzoeker en niet vanuit de '... cognitieve categorieën, logische constructies en ideologie (...) waarin een groep zijn eigencultuur begrijpt ...'[4]. 'Emic' staat uiteraard voor het tegenovergestelde.

Van Stuijvenberg's boek munt in elk geval uit in twee opzichten: het is elegant geschreven en de schrijver maakt duidelijk waar hijzelf staat: *emic moet min of meer* had één van de bij het proefschrift gevoegde stellingen kunnen luiden. In hoofdstuk 1 wordt nog ruiterlijk toegegeven dat een '... etic werkwijze (...) onmiskenbare voordelen (heeft). Het resultaat is binnen de eigen groep begrijpelijk en het sluit aan bij het corpus van reeds verworven kennis: sterker nog, het schraagt en verwoordt de eigen cultuur en het eigen uitgangspunt...'[5]. Daarna horen wij weinig goeds meer over economisch-historici, die 'etic' te werk gaan, hetgeen verklaard kan worden uit Van Stuijvenberg's mening dat de moderne economische geschiedenis de laatste decennia wel wat erg 'etic' geworden is.

Nu is het zeker niet zo dat Van Stuijvenberg ongenuanceerd de ene lans na de andere breekt[6] voor een 'emic' standpunt bij de beoefening der economische geschiedenis. Zijn voorkeur gaat uit naar schrijvers die zich bewust zijn van de culturele kloof die er gaapt tussen hun eigen wereldbeeld en dat van de mensen wier geschiedenis zij trachten te begrijpen, en die dit probleem trachten op te lossen door zich als historicus de houding aan te meten van een culturele fellowtraveller door de eeuwen heen. Duby en in iets mindere mate Cipolla zijn daar volgens hem het best in geslaagd van de zeven auteurs die hij behandelt[7].

Heers' *L'Occident aux XIVe et XVe siècles,* besproken in hoofdstuk 5, is een boek dat Van Stuijvenberg maar moeilijk kan lokaliseren op zijn emic-etic schaal. Centraal in dit werk staat de poging om conjunctuuromslagen te reconstrueren in de 14e en 15e eeuw en die vraagstelling is op zich zelf natuurlijk zo etic als een eskimo die bij zijn makelaar informeert hoe het staat met de smeltweerstand van zijn bungalow. Maar omdat deze poging, juist door het etic karakter van zijn vraagstelling, wel op een teleurstelling uit *moet* lopen (men was in die tijd opvallend slordig met het bijhouden van de Dow-Jones– index op aandelen), stuit Heers als het ware zonder het te willen op het etic-emic probleem... Een deur die naar buiten toe opengaat, blijft echter gesloten voor wie uitsluitend aan de deurkruk trekt: Heers blijft trekken en

Van Stuijvenberg oordeelt 'etic'.
De enige Nederlandse studie die in *Heden en Verleden in de Moderne Economische Geschiedenis* besproken wordt is *Graaf en Grafiek* van De Boer, een dappere poging om een stuk sociaal-economische geschiedenis (waaronder in dit verband de demografische geschiedenis uitdrukkelijk begrepen zij) van een regio in het westen van het huidige Nederlandse grondgebied in kwantitatieve zin te reconstueren voor zo'n ruweg twintig jaar omtrent de wisseling van de 15e en 16e eeuw. Qua methode en vraagstelling gelijkt *Graaf en Grafiek* dus vagelijk op het werk van Heers: kwantitatief in opzet en primair gericht op de reconstructie van tijdpaden van bepaalde variabelen op basis van griezelig schaarse gegevens. De Boer is echter meer dan Heers bewust van het etic karakter van zijn vraagstelling. Hoera, denken wij dus, maar Van Stuijvenberg helpt ons vlot uit de droom: het belangrijkste resultaat dat dit besef De Boer oplevert is dat hij zijn eigen cijfers niet meer gelooft. '...Het emic aspect staat in dit boek op de achtergrond. Het is echter niet zonder invloed gebleven. Het heeft namelijk de zekerheid van de etic cijfers en structuren begrensd en voorts tot een - wellicht wat overtrokken- voorzichtigheid geleid...'[8]. In de samenvatting staat het nog wat aangescherpt:' ... Het boek van De Boer draagt het stempel van de verlammende onzekerheid tussen zijn ideaal en de beperkte mogelijkheden die de bronnen toelaten...'[9].

Over de tot nu toe behandelde schrijvers is Van Stuijvenberg in zijn beschouwingen enthousiast, variërend van 'tamelijk' (Heers) tot 'laaiend' (Duby). Van de laatste drie kan dat niet gezegd worden. Kan Miskimin's *The Economy of Early Renaisance Europe 1300-1450* nog op een zekere welwillendheid rekenen (Miskimin *signaleert* in elk geval nog een emic-etic probleem door erop te wijzen dat ons welvaartsbegrip wat lastig toepasbaar is op de Middeleeuwse boeren), voor het cliometrische duet van Douglass North en Robert Paul Thomas (*The Rise of the Western World, a new economic history)* heeft Van Stuijvenberg geen goed woord over. Deze twee auteurs schijnen in gedachten Middeleeuwse monniken van een soortement van ingebouwde utiliteitsmeter te voorzien, die naar 'mooi weer' neigt als de broeders zich de kop suf peinzen hoe zij hun eigendomsrechten moeten ontwikkelen en instituties in het leven moeten roepen die de zojuist bedachte eigendomsrechten zo goed mogelijk moeten beschermen en die op 'storm' gaan staan zodra zij zich aan vrome gedachten overgeven omtrent het wezen van God en het hiernamaals. Kijk, zeggen dan vervolgens North en Thomas, en omdat die monniken een onuitroeibare neiging bezaten om zich aan nutteloze bespiegelingen van het laatstgenoemde type over te geven, duurden de Middeleeuwen zo lang als ze duurden.[10] Het moge uit het voorgaande duidelijk zijn geworden dat de schrijver van *Heden en Verleden in de Moderne Economische Geschiedenis* voor een dergelijk standpunt weinig begrip heeft: het apriori positief waarderen van economische groei is een typische geestesgesteldheid van de twintigste eeuw en wannneer men zo'n knots van een 'etic' konijn bij voorbaat in de economisch-historische hoed stopt, moet men niet verbaasd zijn als er na het plechtige abacadabra van de neo-klassieke theorie, opeens winstmaximaliserende monniken uit komen vliegen. Tot op zekere hoogte is Van Stuijvenberg's kritiek juist. Zeker is zij dat, als hij North en Thomas' pretentie aanvalt, als zouden zij schitterende vergezichten voor de historicus hebben geopend. De relevantie van de new economic history *voor de geschiede-*

*nis* zou wel eens minder groot kunnen zijn, dan door verschillende cliometrische auteurs herhaaldelijk geclaimd wordt, simpelweg omdat de vragen die in de new economic history worden opgeroepen (en tot op zekere hoogte worden beantwoord), door historici als niet zo bijster interessant worden ervaren, juist vanwege hun 'etic' karakter[11]. Vanuit dat gezichtspunt is de bijdrage van de *Ecole des Annales* vermoedelijk van veel groter belang geweest voor de geschiedenis dan de cliometrie[12]. Er is echter nog een andere kant aan de zaak. Van Stuijvenberg zal niet ontkennen dat het voor economen van groot belang is om zich in de geschiedenis te verdiepen.; al was het alleen maar om niet van kwaad ('etic' boekhouders) tot erger (super 'etic' boekhouders) te vervallen. Van Stuijvenberg zal ook niet ontkennen dat het van belang is dat economen, als zij zich in de geschiedenis verdiepen, er goed aan doen om zich als economen te blijven gedragen en zich vooral niet als historici te vermommen, teneinde iedere gelijkenis met Dr. Johnson's honden te vermijden[13]. Als deze twee beweringen juist zijn (en ik denk dat ze dat zijn), dan heeft het proefschrift van Van Stuijvenberg mij geleerd dat de new economic history wellicht op den duur een belangrijker verrijking voor de economie, dan voor de geschiedenis zal bljken te zijn. En er zijn op het ogenblik te weinig economen in Nederland die dat doorhebben. Dat een vermaard econoom hier ter stede mij enthousiast opbelde over dit boek, voor ik het in handen had gekregen, suggereert dat Van Stuijvenberg een stimulans heeft gegeven om dat laatste te doorbreken.

## NOTEN

1. Voor wie er van houdt: C. Castaneda, *The teachings of Don Juan: A Yaqui Way of Knowledge,* The University of California Press, Berkeley, 1968; C. Castaneda, *A Seperate Reality, Further Conversations with Don Juan,* The Bodley Head, London, 1971 en C. Castaneda, *Journey to Ixtlan, The Lessons of Don Juan,* The Bodley Head, London, 1973 zijn alle drie gratis en voor niks af te halen bij schrijver dezes. Voor de mescaline gelieve men zelf te zorgen. Een jaar of wat later veranderden deze lijvige en fraai ingenaaide werken in drie Penguins, maar daar zal die malle toverkol van een Don Juan wel weer achter gezeten hebben.
2. Paul Van Stuijvenberg, *Heden en Verleden in de moderne Economische Geschiedenis,* proefschrift ter verkrijging van het doctoraat in de economische wetenschappen Wolters-Noordhoff, Groningen, 1983.
3. P. van Stuijvenberg, *op cit.*, p. 24.
4. P. van Stuijvenberg, *op cit.*, p. 6.
5. P. van Stuijvenberg, *op cit.*, p. 6.
6. Alle door hem behandelde studies hebben betrekking op het pre-industriële tijdperk, vandaar dit seigneurale beeld. Die keuze is trouwens volstrekt verantwoord de tegenstelling 'etic' versus 'emic' wordt duidelijker naarmate de culturele afstand tussen de auteur en zijn onderwerp groter is.

7. Zes studies en zeven auteurs? Ja, dat klopt want één van de zes is het werk van een duo. In hoofdstuk 6 van zijn proefschrift behandelt Van Stuijvenberg Cipolla's *Before the Industrial Revolution, European Society and Economy,1000-1700,* terwijl in hoofdstuk 7, *Guerriers et Paysans, VIIe-XIIe siècle, premier essor de l'économie européenne* van Duby aan bod komt.
8. P. van Stuijvenberg, *op. cit.*, p. 53.
9. P. van Stuijvenberg, *op. cit.*, p. 143.
10. Van Stuijvenberg heeft de visie van North en Thomas naar de smaak van schr. d. ietwat gechargeerd weergegeven. Overbodig te vermelden dat schr. d. de visie van Van Stuijvenberg op de visie van North en Thomas hier ook een ietsje heeft aangedikt.
11. En om die reden is Van Stuijvenberg's proefschrift wel degelijk beïnvloed door het historisme, ondanks zijn opmerking op p. 7 dat '...het historisme op (zijn) studie geen directe invloed uitgeoefend (heeft)...'. Ik wed dat Dr. Ankersmit veel instemmend gebrom zal laten horen als hij zich in Van Stuijvenberg's proefschrift verdiept.
12. Het is in dit verband verhelderend om erop te wijzen dat Le Roy Ladurie's *Montaillou* zowel in de geschiedenis als in de culturele antropologie als een klassiek werk wordt beschouwd. Het is niet verhelderend (maar ik kan het niet laten) om erop e wijzen dat Van Stuijvenberg's vraagstelling overeenkomsten vertoont met één van de 'oerwerken' van de *Annales*, Febre's, *Le Problème de L'Incroyance au XIVe siècle: La Religion de Rabelais.*
13. Dr. Johnson antwoordde, toen hem zijn mening werd gevraagd naar het toen opzienbarende verschijnsel dat vrouwen vanaf de kansel preekten, iets in de trant van 'bij dit fenomeen is het net zo gesteld als bij honden die op hun achterpoten lopen; men kritiseert niet de knulligheid waarmee het geschiedt, maar men heeft bewondering voor het feit dat het beest het überhaupt presteert' (Sorry Paul,maar dit had de werkgroep vrouwengeschiedenis nog van mij te goed. Santé, dames.)